

TRANSLITERATIE VAN HET CYRILLISCHE ALFABET

0. Vooraf

Er bestaan verschillende systemen om het cyrillische alfabet om te zetten in Latijnse letters. Grofweg heb je te maken met *internationale* en met *nationale* systemen.

Van de internationale systemen is de zogeheten ISO/R9 variant met name in Europa wijdverbreid. Deze is sinds 1954 ontwikkeld door de *International Organization for Standardization*. Ook in de wetenschappelijke Nederlandse slavistiek en tot op zekere hoogte in de ruslandkunde en het bibliotheekwezen is dit het gebruikelijke systeem. Daarbuiten heeft het echter een beperkt bereik. In Angelsaksische landen geniet overigens een ander wetenschappelijk systeem, namelijk dat van de Library of Congress, de voorkeur. Zie verder § 1.

Bij de nationale systemen wordt geprobeerd om het cyrillisch weer te geven op een manier die de uitspraak het dichtst benadert. (Men spreekt in dat geval eerder van een transcriptie dan van een transliteratie, d.w.z. het letter voor letter weergeven van tekens uit het ene schrift in het andere.) Voorbeeld: Russisch Пушкин vind je in het Nederlands meestal als *Poesjkin*, in het Duits als *Puschkin*, in het Engels als *Pushkin* en in het Frans als *Pouchkine*. Zie verder § 2.

Het is belangrijk om te beseffen dat er ook binnen de verschillende systemen veel variatie kan optreden. Zo tref je bijvoorbeeld in het Nederlandse systeem *Toergenev*, *Toergenjejev*, *Toergenev* en *Toergenjejev* aan en kan de cyrillische э binnen (de verschillende varianten van) het ISO/R9 systeem zowel door è als door é worden weergegeven. Bovendien is het geen uitzondering wanneer je binnen één boek verschillende systemen tegenkomt, bijvoorbeeld een lokale transliteratie in de hoofdtekst (al was het maar om niet te hoeven afwijken van ingeburgerde spellingen van eigennamen) en een internationale in de bibliografie (om zo de toegang tot bibliotheken mogelijk te maken). Welk systeem of combinatie van systemen het beste is hangt af van het onderwerp en de doelgroep. Een voorbeeld van een gedetailleerde verantwoording van de gemaakte keuze vind je bij Karel van het Reve op pagina 14 van zijn *Geschiedenis van de Russische literatuur* (Amsterdam 1985).

De verschillende facetten van transliteratie komen uitvoerig aan de orde op de website *Slavic Information Literacy* van de *University of Arizona Library* (uitleg, geschiedenis, tabellen, voorbeelden, bibliografie, weblinks): <http://dizzy.library.arizona.edu/users/brewerm/sil> (sectie “transcription/transliteration”). Zie verder ook: Annet Crouwel, “De translitteratie van het cyrillische alfabet”, in: Marijke Delemarre e.a. (samenstelling), *Cyrillische Letterkunde. Bijdragen over geschiedenis, uiterlijk en bruikbaarheid van het Russische alfabet*, Rotterdam 1993, 109-124.

1. Wetenschappelijke transliteratie (gebaseerd op ISO/R9)

1.1 Cyrillisch alfabet van het Russisch

a = a	ѐ = ě	л = l	с = s	ч = č	э = è
б = b	ж = ž	м = m	т = t	ш = š	ю = ju
в = v	з = z	н = n	у = u	щ = šč	я = ja
г = g	и = i	о = o	ф = f	ъ = ”	
д = d	й = j	п = p	х = x	ы = y	
е = e	к = k	р = r	ц = c	ь = ’	

Opmerkingen

- Alternatieven: x = ch en э = è (zelden: x = h, щ = š, ю = û, я = â).
- Tot de spellingshervorming van 1918 gebruikte letters: і = i (ook: ĭ), ѣ = ě, ѿ = ŋ of ř, ѡ = ŷ of ÿ, ѣ in posities waar het na 1918 niet meer voorkomt (b.v. столъ = ø (*stol*)). (Overigens wordt tekst in oude spelling vaak in de moderne orthografie geciteerd, b.v. Извѣстія Отдѣленія русскаго языка = *Izvēstija Otdělenija russkago jazyka* of *Izvestija Otdelenija russkogo jazyka*.)
- Extra letters in het Oudrussisch: Ѧ = ę, ѧ = ǫ.

Verder hanteren veel online bibliotheekcatalogi (waaronder degene van de Nederlandse universiteiten) een vereenvoudigde variant van bovenstaand systeem, waarbij alle diakritische tekens worden weggelaten en ѣ en ѥ niet worden weergegeven. Zo vind je Хорошкевич door *Choroskevic* en Юрьев door *Jurev* in te typen. (De makers van elektronische catalogi doen weliswaar erg hun best om gangbare veelvormige transcripties intern aan elkaar te koppelen, zodat je bijvoorbeeld bij *Sostakovic* ook treffers krijgt met *Schostakowitsch* erin, maar het is geen volledig sluitend systeem.)

1.2 Bijzonderheden bij de overige Slavische cyrillische alfabetten

In het onderstaande lijstje is hier en daar een keuze gemaakt uit verschillende mogelijkheden.

- Oekraïens: г = h, ґ = g, є = je, и = y, ї = ĭ, і = i, ’ = ”
- Witruisisch: г = h, і = i, ѣ = ŷ
- Bulgaars: x = h, щ = št, ѣ = ä (tot 1945 ook ѣ = ě en ж = ä)
- Macedonisch: x = h, j = j, љ = lj, њ = nj, ц = dž, с = dz, р = ǵ, к = k
- Servisch: x = h, j = j, љ = lj, њ = nj, ц = dž, ѣ = đ, ѥ = ć

2. Nederlandse, Engelse, Duitse en Franse transliteratie van het Russisch

Russisch	Nederlands ¹	Engels ²	Duits ³	Frans ⁴
а	a	a	a	a
б	b	b	b	b
в	v / w	v	w	v
г	g	g	g	g / gu
д	d	d	d	d
е	e / je	e	e / je	e / é / ie
ё	o / jo / e / je	ë	o / jo	e / io
ж	zj	zh	sh / sch	j
з	z	z	s	z
и	i	i	i	i
й	j / –	ï	i / –	ï / –
к	k	k	k	k
л	l	l	l	l
м	m	m	m	m
н	n	n	n	n
о	o	o	o	o
п	p	p	p	p
р	r	r	r	r
с	s	s	ss / s	ss / s
т	t	t	t	t
у	oe	u	u	ou
ф	f	f	f	f
х	ch	kh	ch	kh
ц	ts	ts	z	ts
ч	tsj	ch	tsch	tch
ш	sj	sh	sch	ch
щ	sjtsj	shch	schtsch	chtch
ъ	–	”	–	–
ы	y	ÿ	y	y
ь	–	’	–	–
э	e	é	e	e
ю	joe	yu	ju	you / iou
я	ja	ya	ja	ya / ia / ïa

¹ Commentaar bij variaties: (1) De w benadert de Russische в wat uitspraak betreft het beste. (2) e = je, maar na een medeklinker gewoonlijk e (Есенин = *Jesenin*). (3) ë = jo of je, maar na ж, ч, ш, щ gewoonlijk o of e (Горбачёв = *Gorbatsjov* of *Gorbatsjev*). (4) й verdwijnt meestal in de uitgangen -ий en -ый (Горький = *Gorki*).

² Volgens de “British Standards Institution” (er bestaan echter ook andere nationale systemen). Zie b.v.: Terence Wade, *A comprehensive Russian grammar*, Oxford-Cambridge 1992, 1-2.

³ Volgens de gangbare “Duden-Transkription”. Zie voor verdere details b.v.: Herbert Mulisch, *Handbuch der russischen Gegenwartssprache*, Leipzig [etc.] 1993, 34-35.

⁴ Zie voor commentaar: Roger Comtet, *Grammaire du russe contemporain*, Toulouse 2002, 28-29.